

НАША ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА И АРМИЈА

Напори које нека земља врши у циљу организације и одржавања армије резултат су одређене политике. Та политика условљена је низом врло различитих фактора. Снага којом ти фактори делују на формирање политике није константна и мења се зависно од објективних услова у којима ови фактори делују. Међу тим факторима економски фактор је, свакако, један од најважнијих, а његов је утицај, такође, најодређенији.

Откад су земље почеле стварати армију, као посебну организацију, са задатком да се спрема за рат, економски фактор је испољавао знатан утицај на могућност стварања и одржавања армије. Развитак производних снага и нова техничка достигнућа створила су нове могућности у производњи ратних средстава и опреме армије. Међутим, могућности за појевтињење ратних средстава и опреме нису се тако стварале. Напротив, ново оружје и опрема, узето у целини, било је по правилу скупље од онога које је потискивано. У жељи да се има што јача и боље наоружана армија, наоружање армије у одређеном периоду претстављало је, такође по правилу, израз највећих производних могућности и техничких достигнућа тога времена. Та чињеница и непрекидна утакмица на том плану захтевају велика материјална средства за одржавање и опрему армије, која битно, а врло често и одлучујуће, делују на економику сваке земље. Зато организација и опрема армије зависе у првом реду од економских предуслова. У свим случајевима кад поједине земље и народи нису били свесни ове чињенице или су је занемаривали, долазило је до супротности, тј. до тога да трошкови за одржавање и опрему армије који нису били у сразмери са економским могућностима слабе и угрожавају економику земље, а самим тим и њену одбранбену способност.

У условима кад читав народ треба припремити за рат и када су техничка достигнућа у опреми и наоружању армије достигла изванредне могућности, одлучујућа улога економског фактора је све очигледнија. У данашњим условима, више него икад досад, истиче се чињеница да само економски снажне и развијене земље могу имати модерну и добро опремљену армију.

Са тим су морали рачунати и наши народи кад су после успешно завршеног Народноослободилачког рата приступили реорганизацији и опреми своје армије. Пред њима се поставио у то време као најважнији задатак да се земља извуче из економске заосталости и да се створе темељи за изградњу социјалистичког друштвеног уређења. Извршење

таквог задатка, у постојећим међународним условима, у којима наша земља има одређено место и улогу, није се могло замислити без постојања снажне армије, способне да заштити такву изградњу. То значи да се поред задатака изградње основа социјалистичког преображаја земље постављао и задатак одржавања и опреме армије. Ова два задатка морали смо решавати упоредо. Тешкоће задатка нису биле само у томе што је ова два задатка требало решавати упоредо, него још више у томе, што их је требало решити за врло кратко време и што је мноштво требало почети испочетка.

Бивша Југославија била је типично заостала земља са полуколонијалним карактером привреде и врло ниским нивоом производних снага. Преко 75% њеног становништва живело је на селу, а једва 5% свих запослених радило је у индустрији. Са таквим нивоом производних снага и материјалним условима, какве је давала ратом опустошена привреда, требало је прићи изградњи основа социјалистичког друштвеног уређења и уједно одржавати и опремати снажну армију. Зато су се морале сасредити све снаге на изградњи оних грана привреде чија изградња обезбеђује развитак индустрије и привреде у целини, тј. на изградњи енергетике и базичне индустрије. Међутим, таквом изградњом само се делимично обезбеђивала и материјална база за јачање Армије. Наша Армија изашла је из рата са огромним ратним искуством, са руководећим кадром највиших ратних и моралних квалитета, али доста слабо и разнородно наоружана. Већину наоружања претстављало је оружје отето од непријатеља, предратне или ратне производње, пореклом од свих ратујућих земаља европског ратишта и мањим делом добивеног од Савезника. Одржавање таквог наоружања и снабдевање муницијом било је скоро немогуће у време кад је највећи део стручног техничког кадра требало искористити у привреди ради неодложних привредних задатака. Поред тога, такво наоружање није дозвољавало организовано сређивање и борбену спремност Армије до оног нивоа који је омогућавао њен дух и ниво њеног борачког и командног састава. То значи, да је требало обезбедити материјалну базу за преоружање и модерну опрему Армије, а то је практично значило — изградити индустрију способну да производи модерно наоружање и опрему. Пошто производња савремених ратних средстава и опреме укључује у себе све гране индустрије, а с обзиром на неразвијеност наше индустрије у целини, морало се радити на врло широком фронту. Нормално је да се индустрија ратних средстава и опреме или, како је ми обично називамо, војна индустрија, изграђује у виду посебних војних погона при већ изграђеним фабрикама сличне гране производње или да се одређени капацитети појединих привредних грана преоријентишу на војну производњу. Ми тим путем нисмо могли ићи, јер нисмо имали развијене одговарајуће индустријске гране, него смо морали ићи економски најтежим путем, тј. подизати сасвим нове војне фабрике, па и оне далеко више аутархичног карактера него што се иначе подижу. Морали смо, дакле, подизати капацитете који по својој структури нису чисто војни — за изградњу опреме за индустрију.

стрију, за ковачнице, ливнице и сл. Поред тога, постављен је задатак да се изграде капацитети који ће омогућити да се Армија преоружа и опреми у врло кратком периоду. Очигледно је да су овако крупни задаци, као што су изградња енергетске и базичне индустрије и изградња индустрије за производњу ратних средстава и опреме, захтевали концентрацију главних снага и средстава и подређивање развита осталих привредних грана решењу ова два основна задатка.

О величини напора које је требало извршити говори чињеница да су издаци на инвестиције у привреди и одржавање Армије у току десетогодишњег периода наше изградње износили просечно преко 45% националног дохотка. Такви напори у то време нису били познати ни код знатно развијених земаља на Западу, код којих су се ти трошкови кретали око 30% од националног дохотка. Само уз такве напоре било је могуће да се у релативно врло кратком року од једне деценије једна привредно тешко заостала земља извуче на ниво средње развијених земаља и да се изгради не само солидна материјална база за привредни развитак на најширој основи, него и веома солидна материјална база за одржавање и опрему Армије. Само неколико података биће довољно да илуструје слику нашег привредног развитака у поменутом периоду. Ако се ниво индустријске производње у 1939 години обележи са 100, онда ниво производње постигнут у августу 1956 године износи 259, што значи да се индустријска производња повећала за више од 2,5 пута. Производња средстава за рад порасла је за то време преко 10 пута: материјала за репродукцију скоро 2,5 пута, а потрошне робе преко 2 пута. Највећи напредак остварен је код оних грана привреде које су од нарочитог значаја за даљи привредни развитак земље и за јачање материјалне базе Армије. Ови подаци узети су не рачунајући бродоградњу и војну индустрију, које данас претстављају две наше врло развијене индустријске гране, способне не само да обезбеде потребе Армије него и да знатан део (а бродоградња и највећи део) својих капацитета ставе у службу наше привреде. То је једна страна напора које ја наша привреда учинила у циљу јачања економске снаге земље и подизања њених одбранбених способности.

Од огромног значаја за наш привредни развитак било је то што је наша економска политика ишла за тим да систем привредних односа прилагоди стању привреде и нивоу производних снага и да омогући њихов несметан развитак. У периоду непосредно после рата, када је требало организовати и покренути на рад ратом уништеном и раздробљеном привреду и омогућити максималну концентрацију средстава за најважније задатке, систем централизованог привредног руковођења је то најефикасније обезбеђивао. Једино таквим системом било је могуће организационо средити и повезати привредна предузећа и приступити планској производњи. Такав систем у том периоду највише је одговарао интересима Армије, јер је обезбеђивао најбрже и најефикасније стварање материјалне базе Армије, а истовремено и најбржу мобилизацију материјалних снага за евентуалне потребе Армије. С обзиром на међународни положај Југославије после рата, а

нарочито после 1948 године, та чињеница је била од највећег значаја за одбранбену способност земље.

Међутим, такав систем, и поред истакнутих предности у ондашњим условима, није обезбеђивао за дужи период најбоље могућности развитка производних снага. Све већом концентрацијом привредне власти и привредних послова у министарствима, која су се бавила и најситнијим пословима, гушена је иницијатива предузећа и локалних привредних органа, а централизованим прописивањем платног и нормног система нису могли да буду довољно стимулирани непосредни произвођачи. Слично је било и на селу. Систем обавезног откупа у време обнове привреде и у условима наглог пораста прадрског становништва најефикасније је обезбеђивао могућност прибављања средстава исхране и неопходних вишкова за извоз. Међутим, такав систем носи у себи велике слабости како у погледу дестимулативног деловања на повећање пољопривредне производње, тако и на тржиште. Снага наше економске политике огледа се баш у томе што је у време кад су слабости административног система превагнуле и постале кочница даљег развоја привредних снага прешла на изградњу новог система, који је отклањао дотадашње најизразитије слабости и омогућавао пуну иницијативу привредних предузећа, установа и најширих народних маса с једне, и стимулирао оне елементе у привреди без којих се не може замислити модерна и економична производња (квалитет, асортиман, итд.), и без којих би подизање нивоа производних снага на виши степен ишло далеко спорије, с друге стране.

Функционисање новог привредног система пада баш у време кад су били изграђени индустријски основи за производњу ратних материјалних средстава. Таква производња захтева модерну технологију. За њену производњу, како смо раније истакли, користе се најновија достигнућа науке и технике. Ова достигнућа су резултат постигнутог нивоа производних снага, тј. привредног развитка у целини, а не једне или низа привредних грана. То значи да наша индустрија није могла приступити производњи значајнијих ратних средстава без одређеног нивоа читаве наше индустрије. Ту, у првом реду, треба имати у виду индустрију опреме и разну другу помоћну индустрију, од чијих производних могућности и квалитета умногоме зависи квалитет основних производа. Развитак баш таквих привредних грана, којима се обезбеђује квалитетни пораст индустрије, ишао би далеко спорије и теже без дејства новог привредног система. Без деловања закона вредности на тржишту не би било могуће знати праву вредност ратних материјалних средстава које производимо, па према томе ни висину издатака за Армију, а без тих основних елемената, разуме се, не би се могла водити успешна борба за њихово смањење и економичнију употребу. Кратко речено, без елемената које је нови привредни систем унео у нашу привреду и чијој је изградњи допринео, раније истакнути значајни развитак главних привредних грана не би ни издалека обезбеђивао данашњи ниво наше привреде у целини.

Захваљујући постигнутому нивоу наше привреде, индустрија је у могућности да на широкој основи и све више производи и добрим де-

лом задовољи потребе земље у индустриској роби. Такав ниво истовремено обезбеђује производњу средстава класичног наоружања и ствара могућности да се учине први кораци на припреми производње модерних ратних средстава. И зато, и наш привредни развитак потврђује да је за успешни привредни развој једне земље потребно обезбедити складан развитак свих грана привреде уопште. Такав развитак чини економику земље и саму земљу најснажнијом и независном.

Југославија је, на пример, једна од земаља која је добила економску и војну помоћ. Та је помоћ, као што је познато, знатно користила нашој земљи и прима се без икаквих политичких услова. Но, сама та чињеница не би била довољна да се спрече и извесна негативна дејства која такве помоћи могу имати и које се очитују у неким земљама које такву помоћ примају, нарочито у усмеравању привредног развитака у правцу који нема економску основу у земљи, као и у стварању фондова потрошне робе изнад економских могућности земље, што доводи економику земље у зависност или јој ствара тешкоће у часу када се та помоћ осетно смањи или обустави. Југославија је, у својој изградњи, пре свега, рачунала на своје сопствене снаге и своја средства, а помоћ коју добија користи само као допунска средства. Тиме је, укључујући добијену помоћ у своје привредне планове, обезбедила да та помоћ користи развиту производних снага и јача економику земље у целини. Само тако примана помоћ могла је користити нашем привредном развоју. Слично је и са војном помоћи, јер се појављују незгоде око набавке резервних делова, тако да је и то скоро довољно да добијено оружје и опрема постану неупотребљиви убрзо после престанка испоруке тих делова. Наши напори да сами, сопственим снагама, изградимо војну индустрију омогућују да се у великој мери избегну и такви евентуални негативни аспекти војне помоћи. Што смо успели да тако брзо овладамо оружјем које смо добили из помоћи или купили, можемо захвалити, у првом реду, баш томе што је наш технички ниво био сасвим близу или на нивоу наоружања и опреме коју смо добили. При томе није толико важно да ли смо ми одређене врсте наоружања производили, колико то да је наш технички ниво такав да га ми можемо производити. Таквом политиком је обезбеђено да помоћ коју смо добили помогне да боље и брже наоружамо и опремимо своју Армију.

Складнији развитак појединих привредних грана и читаве привреде има такође велики значај за њену припрему за ратну производњу. Некомплетно изграђене индустриске гране у земљи зависе од увоза. Без обзира колико у одређеним ситуацијама таква изградња може бити економски оправдана, то чини односну индустрију економски слабом, јер њена производња може често зависити и од других неекономских фактора. У мирно време таква слабост може претстављати тешкоће, а у време рата нерешив проблем, тако да се реални капацитети такве индустрије за ратне потребе морају свести на ниво који омогућава комплетирање производа, рачунајући искључиво на могућности сопствене индустрије. При томе, разуме се, имамо у виду

оне крајње, највеће тешкоће у случају онемогућавања увоза из земаља на које је дотада односна индустрија била упућена. Тако би се, на пример, капацитет производње аутомобила морао практично свести на капацитет производње аутомобилских гума, без обзира на то колики су остали капацитети, или, на пример, капацитет читаве моторне индустрије на капацитет производње заптивача, итд. Те тешкоће и слабости би долазиле још више до изражаја у условима када би привредне гране биле неравномерно развијене, а нарочито ако се такве привредне гране непотпуно допуњују. Нека земља може имати врло развијену прерађивачку индустрију, а да су ипак њене привредне могућности у рату врло мале, ако истовремено нема и развијену сировинску базу и базичну индустрију, јер је снабдевање индустрије сировинама и полуфабрикатима у време рата претстављало и досад велике тешкоће, а оне ће у новим условима сигурно бити још веће.

У том светлу јасно се истиче значај наше оријентације на развијање и оних привредних грана које у одређеној ситуацији не морају имати пуно економско оправдање. Но, ми нисмо тежили да развијемо аутархичну привреду по сваку цену, него смо користили постојећа привредна богатства земље и чињеницу да наша земља располаже великим бројем тзв. стратeгиских сировина. Економски фактор није играо одлучујућу улогу ни у одабирању места изградње великог броја индустријских предузећа. Познато је, на пример, да су неки врло значајни индустријски капацитети изграђени у привредно најнеразвијенијим крајевима земље, далеко од градова и саобраћајних центара, што је знатно поскупило њихову изградњу и условило и друге слабости са којима се још увек боре нека од тих предузећа. Међутим, таква изградња може се оправдати не само са становишта одбране земље, него и снажним преображајем који је извршен у тим крајевима изградњом индустријских предузећа.

Било је речи само о једној страни деловања наше економике на Армију — преко стварања њене материјалне базе. Друга страна тога деловања налази израза у друштвеном и политичком животу земље и снажно се одражава на Армију. Наша Армија, која је стварана у Народноослободилачком рату и Народној револуцији, под руководством радничке класе на челу са Комунистичком партијом, животно је заинтересована за учвршћење нове народне власти. Национализација, аграрна реформа и друге мере које су имале за циљ подруштљавање средстава за производњу нашле су снажног одраза и у Армији. Потпуно је разумљиво што је у снажном стваралачком полету народних маса у периоду обнове и изградње са одушевљењем, у најразноврснијим формама и врло ефикасно учествовала и Армија. Такав радни елан народа и Армије објашњава се чињеницом што су они у овим мерама видели гаранцију за обезбеђење своје народне власти и изградње социјализма, али само поменуте мере, тј. подруштљавање средстава за производњу и узимање командних позиција у привреди, као што је познато, нису довољне да обезбеде несметани развитак социјалистичке демократије. За развитак социјалистичке демократије,

када је извршено подруштвљавање средстава за производњу, потребно је обезбедити и одговарајуће организационе форме које ће осигурати непосредно учешће радничке класе и најширих народних маса у привредном, друштвеном и политичком животу земље. Новим привредним системом и осталим привредним, друштвеним и политичким мерама које су имале за циљ децентрализацију и демократизацију нашег друштвеног и политичког живота нађене су одговарајуће форме такве организације и отворен пут за њихово јачање и даљи снажан развитак.

За наше народе, па и за Армију, значај тих мера био је у томе што су оне дале перспективу развитка социјализма, силно учврстиле јединство радничке класе и народа и мобилисале их на даље напоре за изградњу таквог друштва. Од не мањег је значаја и то што се таквим условима стварају могућности сваком појединцу да испољи своју иницијативу и своје стваралачке могућности — да дође до изражаја пуна вредност човека. А баш такав човек — иницијативан, смео, спреман да се сретне са свакиим непријатељем и под свим условима и треба нашој Армији.

У постојећим међународним односима наша Армија претставља неопходну компоненту социјалистичког развитка земље. При томе сви они елементи који јачају социјалистички развитак земље утичу позитивно на развитак Армије. Исто тако, јачање Армије, како смо истакли, до степена који одређују наше материјалне могућности, може само позитивно утицати на наш социјалистички развитак. Данас је широко позната чињеница да је међународни углед Југославије и њен утицај далеко изнад њених економских моћи. Такав углед она је постигла спроводећи пропресивну и принципијелну политику, која је одговарала како тежњама интереса њених народа, тако и општим тежњама народа у свету за обезбеђење конструктивне сарадње и очување мира. Постојање снажне Армије био је један од најважнијих фактора те политике и њеног међународног утицаја. И баш зато, у време кад се по свим линијама улажу напори да се створе што веће могућности подизања друштвеног стандарда, та чењеница се има у виду. Наша привреда је тек на нивоу који омогућава производњу класичног наоружања. Поред модерног наоружања, савремена армија захтева све већу механизацију и моторизацију, за чију су производњу у земљи тек сада створени пуни услови. Најзад, како смо истакли, ми смо учинили прве кораке на припреми производње неких најсавременијих ратних средстава. Све то захтева нове напоре на даљем подизању нивоа производних снага и знатна материјална средства. То значи да се у даљој привредној изградњи, поред осталог, не смеју запоставити оне привредне гране које обезбеђују такав развитак. Наша економска политика у читавом нашем послератном развиту ишла је за тим да се јачају они елементи који највише доприносе развиту и јачању социјалистичких друштвених односа, а баш такав развитак највише одговара интересима наше Армије.